

Endringer i samelovens språkregler

I en proposisjon om forslag til endringer i samelovens språkregler til Stortinget foreslår Kommunal- og distriktsdepartementet å dele inn forvaltningsområdet for samiske språk i tre ulike kommunekategorier. Formålet med endringen er å ta hensyn til ulikhetene i språksituasjonen og behovene i de ulike kommunene i forvaltningsområdet. Proposisjonen inneholder blant annet også et forslag om kommunal og fylkeskommunal språkplanlegging for å styrke og synliggjøre samiske språk.

Innholdsfortegnelse

1 Bakgrunn

2 Nærmere om utvalgte deler av lovproposisjon

3 Kort om de forskjellige kommunekategoriene

3.1 Språkutviklingskommuner

3.2 Språkvitaliseringskommuner

3.3 Språkstimuleringskommuner

1 Bakgrunn

Regjeringen oppnevnte i samråd med Sametinget samisk språkutvalg i 2014. Utvalget hadde som oppgave å redegjøre for gjeldende ordninger, tiltak og regelverk knyttet til de samiske språkene, og vurdere hvordan disse kan tilpasses dagens organisering av offentlig sektor og sikre funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk.

Samisk språkutvalg avga to utredninger. Delrapport om kommunenes forpliktelser og struktur knyttet til samiske språk ble lagt frem 15. februar 2016, og utvalget la frem sin endelige utredning NOU 2016:18 Hjertespråket 10. oktober samme år.

Sametingets plenum har i etterkant behandlet sak om nytt språkområde i sak 52/17 i 2017 og i sak 53/18 i 2018. Sametingets utgangspunkt i behandlingen av disse plenumssakene har vært at en revidering av sameloven skal gi styrkede språkrettigheter for den samiske befolkningen. Sametinget har vært opptatt av å få på plass en ny differensiert ordning for kommunene i forvaltningsområdet, som i større grad tar utgangspunkt i at språksituasjonen er forskjellig i de ulike kommunene.

Sametinget har også utarbeidet Sametingets egen oppfølging av tiltak i Hjertespråket gjennom en egen språkstrategi – Giellalokten. Denne ved vedtatt i 2018. Sametinget har i denne strategien blant annet tatt opp behovet for en revidering av dagens klageordning i sameloven og opprettelse av et samisk språkombud og opprettelse av språkressursentre i de ulike språkområdene. Dette har vært gjenstand for diskusjon i de innledende konsultasjonene. Samisk språkombud, språkressursentre og klageordningen i sameloven har ikke vært en del av revideringen av sameloven, og omtales derfor ikke i lovproposisjonen.

Sametinget har hatt store forventninger til oppfølging av NOU 2016: 18 Hjertespråket, og har siden rapporten ble lagt frem vært pådriver for å få fremgang i arbeidet med revidering av lovverk som berører retten til bruk av samiske språk. Sametinget ønsket i utgangspunktet en helhetlig oppfølging av Hjertespråket, hvor foreslåtte lovendringer innenfor justis, helse, opplæring og språk ble behandlet under ett. Dette har dessverre ikke latt seg gjøre. Utdringer med koordinering med de ulike departementene har ført til at Kommunal- og distriktsdepartementet valgt å utarbeide forslag til revidering av samelovens kapittel 3. Revidering av samelovens kapittel 3 har likevel vært viktig, og det har vært nødvendig å få på plass en ny differensiert ordning for kommuner i forvaltningsområdet.

Konsultasjoner om revidering av samelovens kapittel 3 startet opp i 2019. Sametinget og regjeringen har hatt flere konsultasjoner underveis i arbeidet med revidering av samelovens kapittel 3.

2 Nærmere om utvalgte deler av lovproposisjon

Nedenfor gjøres det rede for utvalgte kapitler i lovproposisjonen. De innledende kapitlene er ikke omtalt, da disse i hovedsak beskriver bakgrunn for arbeidet, konsultasjoner og generelt om samiske rettigheter etter folkeretten. Det er satt søkelys på kapitlene hvor det er foreslått nye bestemmelser, endringer av bestemmelser og andre klargjøringer av bestemmelser.

I kapittel 5 i lovproposisjonen omtales forvaltningsområdet for samiske språk og kapitlet omfatter regjeringens forslag til differensiering av kommunene i forvaltningsområdet gjennom ulike kommunekategorier. Kapitlet gir en nærmere redegjørelse av innholdet i de ulike kommunekategoriene. Det som skiller seg fra språkutvalgets forslag i NOU2016: 18 Hjertespråket er i hovedtrekk navn på kategoriene, samt språkutvalgets forslag om en kategori for storbykommuner som er erstattet med språkstimuleringskommuner. Dette fordi det er ønskelig at kommuner hvor andelen samiske språkbrukere er i særlig mindretall som følge av sterk fornorskningsspolitikk eller tilflytting, søker seg inn i forvaltningsområdet. En slik kategori vil omfatte både by kommuner og andre kommuner som ikke har bystatus.

Departementet og Sametinget har gjennom konsultasjoner landet på følgende kategorier; språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner.

Språkutvalgets forslag om endring fra forvaltningsområde til samisk språkområde har vært til vurdering i flere av konsultasjonene. Etter høringsrunden har man landet på å beholde begrepet forvaltningsområde. Dette fordi et samisk språkområde ofte forstås som områder også utenfor Norges grenser.

Kapitlet omtaler også innlemmelse av nye kommuner samt innlemmelse av fylkeskommuner i forvaltningsområdet. Fylkeskommuner er per i dag ikke formelt innlemmet i forvaltningsområdet, selv om både fylkeskommunene selv og Sametinget praktiserer dette gjennom samarbeidsavtaler og tospråklighetstilskudd. En formell innlemmelse av fylkeskommunene bidrar til klargjøring av fylkeskommunen som et eget forvaltningsnivå i kapittel 3 i sameloven. Sametinget har gjennom sitt hørings svar i sak 59/21 gitt uttrykk for at andre enn kommunen kan ta initiativ til innlemmelse i forvaltningsområdet. Sametinget har ikke fått gehør for dette.

I Kapittel 6 gjøres det rede for seg retten til svar på samisk. Departementet foreslår å differensiere retten til svar på samisk slik at rettighetsnivået i større grad kan tilpasses situasjonen for samisk språk i de tre kommunekategoriene. Det har vært et viktig prinsipp for Sametinget at den nye loven ikke skal gi innbyggerne i kommunene svekkede rettigheter. Sametinget har stått fast på at rett til skriftlig og muntlig svar på samisk må gjelde for alle kommuner som i dag er innlemmet i forvaltningsområde, og at rett til skriftlig svar på samisk må gjelde for alle nye kommuner som innlemmes i forvaltningsområdet i fremtiden.

Retten til skriftlig svar på samisk i språkstimuleringskommuner er i hovedsak det punktet i lovproposisjonen hvor det ikke er oppnådd enighet mellom partene. Departementet foreslår imidlertid en ny bestemmelse som skal gjelde for språkstimuleringskommuner. Dette forslaget er kalt samisk språk- og kulturtilbud i språkstimuleringskommuner og beskrives nærmere i kapittel 7.

Kapittel 6 inneholder også en klargjøring av begrepene lokalt og regionalt offentlig organ, og foreslår å fjerne disse til fordel for begrepene kommune, fylkeskommune og statlig offentlig organ. Denne endringer vil gjøre lovtekst klarere og mer forståelig, og bidrar til en bedre fortolkning av regelverket.

I kapittel 7 beskriver departementet forslag om samisk språk- og kulturtilbud i språkstimuleringskommuner. Bestemmelsen innebærer et minimumskrav om at kommuner i denne kategorien skal ha et samisk tilbud til barn, unge og eldre som bor i kommunen. Det legges opp til et relativt stort handlingsrom, hvor kommunene selv har stor frihet til å fastsette omfanget og innholdet i tilbudet.

I kapittel 8 beskrives en ny bestemmelse som omhandler organers informasjonsplikt overfor den samisktalende befolkningen. Denne nye bestemmelsen i sameloven om at offentlige organer aktivt skal opplyse de som henvender seg om muligheten til å benytte samisk. Denne bestemmelsen er svært viktig, og vil bidra til ansvarliggjøring av organene til å informere om retten til bruk av samisk i møte med kommunal og offentlig forvaltning. Dette vil gjøre at det ikke bare er opp til den enkelte språkbruker å informere om ønske eller behov for bruk av samisk i møte med forvaltningen, men at organet uoppfordret skal informere om retten til å bruke samisk språk.

I kapittel 10 omtales bestemmelsen om samisk i den kommunale forvaltningen. Denne bestemmelsen er en av få bestemmelser som differensierer mellom kommunekategoriene. Departementet foreslår å lovfeste at samisk språk skal være likestilt med norsk i den kommunale forvaltningen for kommunekategoriene språkutviklingskommuner. I øvrige kommunekategorier er det opp til kommunestyret å bestemme at samisk språk skal være likestilte med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

I kapittel 11 foreslås det en ny bestemmelse om krav til kommunal og fylkeskommunal planlegging. Dette innebærer at kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet skal drøfte utfordringene for samiske språk som et ledd i henholdsvis regional planstrategi og kommunal planstrategi. Bestemmelsen skal bidra til at fylkeskommuner og kommuner vedtar mål og strategier for sitt arbeid med styrking av samisk språk, og at disse fastsettes i allerede etablerte planer.

I kapittel 12 omtales en ny bestemmelse om rekruttering av samiskspråklig personell. Bestemmelsen presiserer adgangen til å stille samiske språkkunnskaper som ønskede eller nødvendige kvalifikasjoner ved ansettelse til stillinger i offentlige organer.

I kapittel 13 omtales en endring av bestemmelsen om rett til utdanningspermisjon. Denne bestemmelsen har til nå begrenset seg til ansatte i forvaltningsområdet for samisk språk. Det nye forslaget omfatter alle offentlige organer som vurderer at de her behov for denne kompetansen.

I kapittel 14 omtales andre endringer i samelovens kapittel 3. Det gjøres rede for bakgrunnen til endringene i §1-5 om samiske språk som slår fast at alle samiske språk er likeverdige og at sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk skal være likestilte med norsk etter bestemmelsene i kapittel 3. Videre beskrives oppdelingen av bestemmelsen om retten til bruk av samisk i rettsvesenet. Regjeringen forslår å dele om bestemmelsen i §3-4 i tre deler. Dette for å tydeliggjøre at retten til bruk av samisk gjelder i flere ulike sammenhenger innenfor justisfeltet. I tillegg foreslås det at Husleietvistutvalget omfattes av bestemmelsene i §3-4, og regjeringen foreslår derfor et tillegg i §3-4 merket bokstav a som omfatter Husleietvistutvalget.

Kapitlet redegjør også om tekniske endringer av §3-5 - utvidet rett til bruk av samisk i helse – og sosialsektoren. Regjeringen foreslår å erstatte begrepet «helse- og sosialsektoren» med «helse- og omsorgsinstitusjoner» i tråd med begrepsbruk ellers i samfunnet. Videre foreslår departementet å oppdatere ordlyden i §3-5 ved å endre fra «forvaltningsområdet» til «språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner». Dette innebærer at bestemmelsens virkeområde blir slik som i dag, og vil gjelde for de kommuner som i dag allerede er innlemmet og som etter det nye lovforslaget vil være språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner.

Bestemmelsene i §3-5 utvidet rett til bruk av samisk i helse- og omsorgsinstitusjoner vil ikke gjelde for kommuner som innlemmes i forvaltningsområdet som språkstimuleringskommuner.

Det har vært avholdt flere konsultasjoner mellom Regjeringen og Sametinget om dette. Sametingets utgangspunkt har som tidligere nevnt vært at den nye loven skulle gi utvidede rettigheter, og Sametinget har hatt intensjon om at §3-5 skulle gjelde for alle kommunekategorier i forvaltningsområdet.

I dette kapitlet beskrives også forslaget om at Sametinget gis hjemmel til å gi forskrift om tildeling av tospråklighetsmidlene. Forslaget er en stadfesting av gjeldende praksis. Sametinget har i sitt hørings svar gitt sin støtte til dette, og har samtidig vist til behovet for økning av tospråklighetsmidlene for å imøtekomme de ulike behovene hos de ulike kommunekategoriene.

3 Kort om de forskjellige kommunekategoriene

De forskjellige kommunekategoriene er:

- Språkutviklingskommuner
- Språkvitaliseringskommuner
- Språkstimuleringskommuner

3.1 Språkutviklingskommuner

Denne kategorien er den kategorien hvor kommuner har de største forpliktelsene. Kommunene vil ha alle forpliktelsene som de har i dag. I tillegg får kommunene et krav om at de også skal bruke samisk internt i den kommunale administrasjonen og i kommunestyret. Kautokeino, Karasjok, Nesseby og Tana er foreslått innlemmet i denne kategorien

Befolkningen har:

- Rett til **samtidig** muntlig svar på samisk
- Rett til skriftlig svar på samisk
- Rett til å bruke samisk (både skriftlig og muntlig) i domstolene og husleietvistutvalget
- Rett til å bruk samisk muntlig overfor politi og påtalemyndighet
- Rettigheter til å bruke samisk i kriminalomsorgen
- Rett til å bli betjent på samisk i offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner og barnevernsinstitusjoner
- Rett til samiskspråklige tjenester fra Den norske kirkes menigheter

Annet:

- I språkutviklingskommuner skal samisk være likestilt med norsk internt i den kommunale administrasjonen og i kommunestyret. (ny – tidligere var dette valgfritt)
- Kommunen skal drøfte utfordringene for samiske språk i kommunens planstrategi. Kommunen skal sette overordnede mål for å styre samisk språk i kommunen.

3.2 Språkvitaliseringskommuner

I denne kategorien er det ikke rett til samtidig muntlig svar på samisk, i tillegg til at det ikke er noe krav om intern bruk av samisk i kommunen. Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hattfjelldal, Hamarøy, Røyrvik, Røros og Snåsa foreslått i denne kategorien

Befolkningen har:

- Rett til muntlig svar på samisk (men ikke samtidig dersom ikke mulig)
- Rett til skriftlig svar på samisk

- Rett til å bruke samisk (både skriftlig og muntlig) i domstolene og husleietvistutvalget
- Rett til å bruk samisk muntlig overfor politi og påtalemyndighet
- Rettigheter til å bruke samisk i kriminalomsorgen
- Rett til å bli betjent på samisk i offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner og barnevernsinstitusjoner
- Rett til samiskspråklige tjenester fra Den norske kirkes menigheter

Annet:

- Kommunen kan velge om de vil at samisk være likestilt med norsk internt i den kommunale administrasjonen og i kommunestyret)
- Kommunen skal drøfte utfordringene for samiske språk i kommunens planstrategi. Kommunen skal sette overordnede mål for å styre samisk språk i kommunen.

3.3 Språkstimuleringskommuner

Språkstimuleringskommuner skal sørge for et samisk språk- og kulturtilbud til barn, unge og eldre.

Befolkningen har:

- Rett til å bruke samisk (både skriftlig og muntlig) i domstolene og husleietvistutvalget
- Rett til å bruk samisk muntlig overfor politi og påtalemyndighet
- Rett til å bruke samisk muntlig i kriminalomsorgen

Annet:

- Kommunen skal drøfte utfordringene for samiske språk i kommunens planstrategi. Kommunen skal sette overordnede mål for å styre samisk språk i kommunen.